

HISTORISK TILBAKEBLIKK:

Foto: Narve Skarpmoen

Sykkelslanger

I 1918 reiste Thorleif Haug til Gråkallrennet i Trondheim Det lå tjukt av skiløpere på Skistua i Bymarka og trente, samtlige oppsatt på å ha best mulig ski under variable trønderske forhold. Mellom treningsøktene ble det mye smurningsprat. Konkurrentene visste om Haugs gode ski uten å kjenne oppskriften. I Bymarka fløy han som et ekorn oppover, og nedover skled han fra alle. Konkurrentene gransket skisåla. De sniffet som hunder og tenkte hardt. Da utbrøt Arne Hallén: "Jeg synes det lukter som brent gummi." Var det gummi under skiene? Hauer'n nikket. Han holdt på hemmeligheter, men løy ikke.

Luktet svidd gummi i Byåsen

Før Gråkallens 18-kilometer steg temperaturen kjapt, men panikken bredte seg som en gressbrann blant løperne. Flokker av menn hastet ned til byens sportsforretninger for å hamstre sykkelslanger. Hoderystende ekspeditører hentet frem nye og brukte slanger – noen var hullete og ubrukelige for syklistene – gummiinnholdet var viktigst. Dagen derpå luktet det svidd gummi i Byåsen.

Prøvde ting på egen hånd

Vi skal ikke avgjøre hvem som gikk først på gummismurning, men eksemplets makt betydde mye. Det måtte være bra når Thorleif Haug foretrakk gummi under skiene. Gummi var en mye brukt bestanddel i klistre fra og med 1918. I noen år steg salget av sykkelslanger fra sommer til vinter. Vinteren 1918 stod i eksperimentets tegn. Det fantes klistertuber og lekke tørrvokser i butikkvinduene, men langrensløperne prøvde ting på egen hånd. Paradoksalt nok ble "himkok" vanligere blant toppløperne samtidig som produsentene lanserte nye smurningspatenter. En som komponerte sitt eget, kunne ikke skyldes på andre.

Uka etter konkurransene i Gråkallen i 1918 bodde utlendinger og norske toppløpere vegg i vegg på Skjennungstua i Nordmarka. Her trente de og forsøkte å finne rett smurning til rennene i Holmenkollen. Partene snakket sammen, spøkte og lo, bare ikke om smurning. Svenskene manglet erfaring, og lederne deres jobbet under press for å finne en dugelig blanding. Tause og alvorlige testet de ski til langt på kveld. Natta før 50-kilometeren lignet svenskenes soverom et rotete laboratorium. Etter mye feiling fungete endelig et kok av Østbye og parafin.

Nordmennene ankom Skjennungstua med et lager av gummislanger fra Trondheim. I små gryter kokte gutta, de tilsatte, helte ut og strevet med å finne perfekt miks. Slangene måtte antennes for å presse ut gummi, som ble dryppet ned på blikkbokser.

Slik ble det kokt skismurning i Norge i mange år. Her er det Hans Olsen Oset som rører i gryta.

SKISMURNING

Sykkelslanger, grammofonplater og ørevoks er langt fra det vi forbinder med dagens skismurning. Men for ca. hundre år siden var det faktisk rift om nye og gamle sykkelslanger for å få god glid. Ørevoks var ikke fullt så mye brukt, men en god historie er det uansett.

Av Åse Kari Gravråk

En av de norske storløperne, Otto Aasen, beskrev disse dagene slik:

"Vi kokte hver for oss, men vi delte med hverandre hvis vi var heldige med koket. Men vi noterte jo aldri noe, så vi tapte mye tid på dette hver gang vi forsøkte oss med nye blandingsforhold i gryta. Jeg husker-Haug hadde med seg gamle grammofonplater som han først spilte i en grammofon som var på hytta. Den han likte minst tok han så og slo i stykker og hadde oppi gryta sammen med andre saker som han ikke ville fortelle hva var. Han kokte alltid alene, men var en strålende kamerat, full av liv og humor, og da resultatet var ferdig delte han broderlig med oss andre, selv om resultatet av kokingen hadde vært vellykket. Han var skvær og real, og mente at alle skulle ha samme sjanse som han, men hva han hadde blandet sammen, det ville han ikke fortelle oss. Jeg vet at han bla. brukte mye Record i smørja si, så den var svart som bek når de var ferdig."

Thorleif Haugs "himkok" inneholdt både ferdiglagde produkter og egne tilsetninger. Sykkelslanger og grammofonplater lå i ryggsekken til langrennsløperer sammen med Record, Fyk og Østbye. 50-kilometeren i 1918 markerte et vendepunkt på grunn

av svenskenes sterke innsats. Det vakte oppsikt da E. H. Johanson og Henning Isaksson sluttet på plassene bak Thorleif Haug. Etter 1918 var det aldri lenger garantert at de norske løperne tok førstepremien på 50-kilometeren i Holmenkollen.

"Han har jo klint lim under dem"

Forfatteren Mikkel Fønhus var mer enn gjennomsnittlig skiinteressert og overvar stadig skirenn som referent. I 1918 inntok en tornado av eliteløperer Dokka i Oppland: Smurningen er blitt et helt studium. For smører gjør de alle sammen, enda saa godt føre det er. Gud vet hvad al denne smurningen heter. Noget er fett og noget sleipt. En gamal landing stod og saa paa et par ski og gapte: "Hoss kan dess skia gaa? Han har jo klint lim under dem". Han hadde vel en mening med dette, han som er eiermannen, sa jeg. Manden lo indi sig: "Dom laga te mykje rart no for aa lure pæng taa folk".

Ørevoks som hemmelig knep

Omkring 1933 var det skirenn for gutter i Korjordet nær sentrum på Os i Hedmark. Gutta avtalte en høytidelig lagkonkurranse slik de pleide, kameratene nærmest Korjordet mot gutta ved togstasjonen. De ved stasjonen vant hver gang. Arnold

Langøien og kameratene i Korjordet pønsket på noe lurt for å vinne.

I hemmelighet samlet de seg i kjelleren i et eldhus på Gjelten-gården kvelden før. Råttjære og parafinvoks havnet i ei gryte til skismurning, men det var vanlig innhold og av ingen ekstra effekt. De måtte finne på noe som ga bedre glid enn konkurrenten.

"Ørevoks!", sa en. I fullt alvor pirket fem gutter seg i ørene med fyrstikker for å få ut all voks. Gule og halvbrune småkladder på fyrstikken ble tatt andektig ut av øret og dyppet i den putrende massen. Ørevoks i skismurningen var guttas hemmelige våpen da de dagen etter tok frem ansjosboksene med stivnet smurning. De smurte og gnidde ut med hendene.

Gutta i Korjordet gikk med økt selvtillit og vant rennet. Om det skyldtes ørevoksen vites ikke, men de fortalte ikke hemmeligheten før lenge etterpå. En skiløper holdt viktige knep for seg selv. Likevel brukte de aldri ørevoks senere.

Kilde: Først i Løypa, Thor Gotaas, 2010

SKISMURNINGENS UTVIKLING

- Allerede fra 1673 er det beskrevet bruk av bek og harpiks under skiene.
- Hundre år senere ble det bruk av soltørket tjære, kvæ og talg.
- I 1860-årene var glidesmøring utbredt i Sierra Nevada, USA.
- 1884 ble voks av parafin brukt under Husebyrennet.
- 1890: Fridtjof Nansen nevner bruk av flytende stearin under skiene i boka Paa Ski over Grønland.
- I 1900 tok finnen William Sandberg patent på en skismøring bestående av hvalrav, bergamottolje, bivoks, grafit og vaselin.

I 1913 fikk Peter Østbye det første patentet, under navnet Østbyes klister, på en skismøring som både ga feste i motbakker og bedre glid i unnabakker. Denne inneholdt tørrparafin, stearin, linolje, tjære og voks for å få glid, og dessuten harpiks (kvæ) blandet med venetiansk terpentint for å få feste. Dette var det som senere ble kjent som klistermøring. Klisteret ble etter hvert markedsført på tuber og kjent under navnet Mixolin universalklister.

I 1918 brukte Thorleif Haug gummi (kautsjuk) fra sykkelstanger før Gråkallrennet i Trondheim. Senere brukte han grammofonplater og kalosjer.

Dansken Lars Brandstrup som drev Tyri fabrikk i Moss begynte på midten av 1930-tallet, i samarbeid med bladet Sportsmanden, å eksperimentere med skismøring med Sverre Kolterud og Martin Matsbo som skitestere. Utviklingen fortsatte våren 1937 i Rukkedalen i Hallingdal der skiløperne Lars Bergendahl, Arne Tuft og Kaare Busterud testet smøring i fire uker. To meteorologer og én ingeniør deltok også, det var første gang vitenskapsmenn deltok i utvikling av skismøring. I 1938 ble så smøringen Tyri lansert i fire typer med hver sin farge på emballasjen: Grønn for kald og tørr snø, gul for gammel og grovkornet snø, rød for våt snø, mens blå var skareklister.

Den svenske næringslivsmannen Börje Gabrielsson

som var administrerende direktør i legemiddelfirmaet AB Astra i Sverige var initiativtaker til å utvikle skismøring av kunststoffer istedenfor av naturlige stoffer. Produktutviklingen startet i 1943 og startet med grunnleggende forskning i regi av Kungliga Tekniska högskolan. Nye typer hydrokarboner hadde kommet som et biprodukt av petrokjemisk industri. Disse ble testet i laboratoriet og Martin Matsbo var også her med som testløper. Etter tre års utvikling ble Swix lansert 28. november 1946 i rødt, blått og grønt i festevoks og blått og rødt klister.

Etter at glassfiberskiene overtok for treskiene i langrennssporten på 1970-tallet ble langrennsskiene smurt annerledes enn før. Den amerikanske skiløperen Bill Koch begynte med festesoner og glisoner på langrennsskiene.

I 1984 tok det italienske selskapet Eni patent på et pulver med friksjonsnedsettende egenskaper. Pulveret består av fluorkarboner og ble utviklet basert på oppdagelser gjort av professor Gambaretto ved Universitetet i Padova. Swix kjøpte rettighetene til pulveret, og det markedsføres som glismøring under navnet CERA F. Per desember var fluorsmøring forbudt for barn under 16 år, og fra sesongen 2020/21 blir det forbudt for alle konkurrerende.

Under Ski-VM 2011

i Holmenkollrennene benyttet de norske løperne en topping av metallpartikler (legeringer mellom gallium og indium, tinn, sink, aluminium eller andre metaller) som gav ekstra god glid.

Kilde: Wikipedia